

Armoede: fatum of fase?

Armoede is een relatief begrip. Armoede in Ethiopië is een andere realiteit dan die in Brazilië en daar is het weer anders dan in Nederland. Armoede vandaag, in ons land bij voorbeeld, heeft ook een andere inhoud dan die van vijftig jaar geleden. Je wordt je dat bewust als je literatuur uit de jaren dertig herleest: F. Bordewijk, Jan de Hartog, Albert Kuyle, Jef Last, Jan Mens, H.M. van Randwijk, S. Vestdijk 1). Zelfs op veel korter termijn dan een halve eeuw moet je het begrip armoede al herijken. Kolnaar heeft uitgerekend dat de koopkracht van het minimum inkomen in 1974 22 jaar eerder – in 1952 dus – alleen door de 12% hoogstbetaalden werd verdiend 2). Ook in het rijkste land van de wereld – de Verenigde Staten – spreekt men van armoede. Blijkens jaarlijkse publikaties van het Census Bureau heeft ongeveer 12% van de Amerikaanse bevolking een inkomen dat beneden de armoedegrens ligt.

Een studieboek over statistiek van 40 jaar geleden had van de schrijver – dr. A. Bakker – het motto meegekregen „Er zijn kleine leugens. Er zijn grote leugens. Er zijn statistieken”. Nu is er in die veertig jaar veel gebeurd. Er is nu veel méér cijfermateriaal dan vroeger. Is het ook beter, betrouwbaarder? Juist als het om cijfermatige indicaties over de welvaart gaat, groeit de twijfel. Recente krantenverslagen over de echte minima waren bijna onthutsend 3). Maar zelfs als de cijfers wel „juist” zijn, blijven er nog problemen. Welvaart – in materiële-inkomentermen – is natuurlijk niet hetzelfde als welzijn, gezien als psychische bevrediging of gelukstoestand. Voorts: een welvaartsindicatie – in getallen – veronachtzaamt het witte gedeelte van de informele economie: doe-het-zelf-werk, burenhulp 4). het is niet onaannemelijk dat de betekenis hiervan toeneemt. Gelijkblijvende armoedecijfers verhullen dan een reële verbetering.

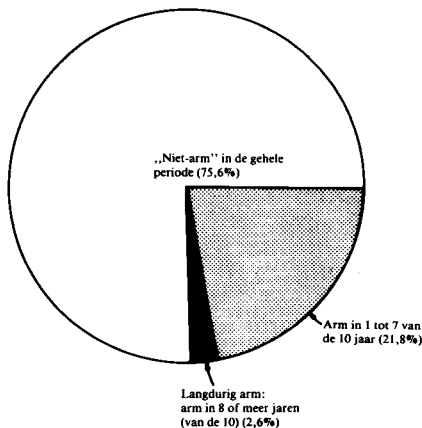
Er is nog een moeilijkheid met cijfers over armoede. Mag men uit gelijkblijvende cijfers concluderen dat de armoede niet wijkt, dat zij een soort noodlot is? Vrijwel alle cijfers over de armoede, ook in de Verenigde Staten, geven aan welk percentage van de bevolking in een bepaald jaar een inkomen had beneden de aangenomen armoedegrens. Daarin is nu een verandering gekomen en daar ligt de aanleiding tot deze korte beschouwing. Dit jaar kwamen beschikbaar de uitkomsten van een Amerikaanse studie waarin de lotgevallen van 5.000 voor de gehele bevolking representatieve gezinnen over een periode van tien jaar (1969 tot en met 1978) zijn verwerkt. Dit unieke en kostbare onderzoek – verder aangeduid met Panel Study – werd verricht door de Universiteit van Michigan en werd gefinancierd onder andere met middelen van de Ford Foundation. Greg J. Duncan vatte de voornaamste uitkomsten samen 5); het complete onderzoekverslag bestaat uit 10 jaarden. De uitkomsten zijn verrassend. Ik kies er enkele en rubriceer ze in drie categorieën.

1. *Dynamiek.* Er is een verbazingwekkend grote wisseling in de lage-inkomensgroep van de bevolking. Slechts iets meer dan de helft van degenen die in een bepaald jaar tot de lage-inkomensgroep behoren, leeft ook het jaar daarop nog in armoede. Slechts 2,5% van de bevolking was voor een lange periode afhankelijk van ondersteuning. Bijna een kwart van de Amerikaanse bevolking ontving in de tien jaren van het onderzoek ten minste

één keer ondersteuning. In het laatste jaar van de Panel Study had bijna de helft van het aantal gezinnen een ander gezinshoofd dan in het eerste jaar. Inkomensveranderingen hangen uiteraard nauw samen met het al of niet werk hebben; echter ook bij degenen die steeds werk hebben treden in de loop der jaren grote inkomensveranderingen op. Het gemiddelde aantal werkuren in tien jaren voor de gehele bevolking (mannen en vrouwen) was 1.476; echter, 44% werkte één of meer jaren minder dan 250 uur, terwijl 46% meer dan 2.250 uur werkte. In één opzicht was er sprake van dynamiek: ondanks verschillen in economische omstandigheden en in sociale politiek, traden in de tienjaarsperiode van het onderzoek geen merkbare veranderingen op in de structuur van korte- en lange-termijnarmoede. Onderstaande figuur illustreert de lange-termijnarmoede.

Figuur. Blijvende armoede in de VS, 1969–1978

2. *Oorzaak en accenten.* De belangrijkste verklarende factor voor veranderingen in de gezinswelvaart is een verandering in de gezinsstructuur door echtscheiding, dood, huwelijk, geboorte of een kind dat het huis verlaat. Let men op de economische positie van het individu, dan blijkt dat die van de man veel minder wordt beïnvloed door veranderingen in de gezinsstructuur dan die van de vrouw. Het rapport spreekt over de „verwoestende” economische gevolgen van echtscheiding voor vrouwen. De positie van de kinderen uit gezinnen waarvan de ouders uit elkaar gingen is al even miserabel. De blijvend armen zijn sterk vertegenwoordigd in twee categorieën: negergezinnen en gezinnen met een vrouw aan het hoofd. De negers vormen 12%

van de bevolking, maar „leveren” 62% van de blijvend armen; 19% van alle huishoudingen heeft een vrouw aan het hoofd, maar 61% van de blijvend armen woont in zo'n gezin. Het een met het ander gecombineerd betekent natuurlijk een zware concentratie van de lange-termijnarmoede bij de negergezinnen met een vrouw aan het hoofd. Een ander accent is dat de armen vooral leven in plattelandsgebieden. Opvallend is dat een derde van de blijvend armen tot de ouderen moet worden gerekend. Voorts: het vertrek van kinderen uit huis verbetert de positie van gezinnen met een man en verslechtert die van gezinnen met een vrouw aan het hoofd. De onderzoekers hebben de gelegenheid benut ook de houdbaarheid van bepaalde armoedetheorieën te testen. Er moet wel een en ander naar de rommelzolder. Zo leverde het onderzoek geen enkele aanwijzing op voor een invloed van houding, levensinstelling (resultaatgerichtheid, onafhankelijkheid, toekomstoriëntatie) op succes in economische termen gemeten.

3. *Collectieve sociale voorzieningen.* De sociale politiek van de overheid gaat uit van bepaalde veronderstellingen. De Panel Study bood gelegenheid enkele van die veronderstellingen te toetsen. Eerst enkele feiten: de sociale uitkeringen hebben in de Verenigde Staten slechts een aanvullend karakter. Ze beogen geenszins een totale inkomensgarantie te verschaffen. Datgene wat binnen de gezinnen zelf wordt gepresteerd is vele malen belangrijker dan de hulp van overheid of externe particuliere instanties. De onderzoekers zijn van mening dat, omdat de economische positie van zovelen blijkt te worden beïnvloed door persoonlijke tegenslagen en lokale omstandigheden, voor deze steunbehoevenden het sociale beleid het best kan worden gezien als een verzekering. Het aanvullende karakter van de steun en de grote wisseling in de ontvangers ervan maken de conclusie begrijpelijk dat de overheidspolitiek niet bestendig werkt op de lange-termijnarmoede. Er worden ook minder positieve conclusies getrokken door de onderzoekers. De langjarige steunontvangers zijn vooral vrouwen en zwarten. Voorts: de uitkeringen zijn te laag om de korte-termijnarmen boven de armoedegrens te brengen. Voor de bewering dat de sociale uitkeringen echtscheidingen en onwettige geboorten bevorderen, levert het onderzoek geen ondersteuning.

De Panel Study rekent af met verschillende populaire wijsheden en biedt rijkelijk stof voor nieuwe theorievorming. De periode van onderzoek was een „normale”. Mede daarom achten de onderzoekers vele van hun bevindingen ook relevant voor de toekomst. Al vergeten we de relatieve betekenis van welvaartscijfers niet, armoede is een afschuwelijke werkelijkheid. Ook in Amerika. De woorden van Mattheus (26:11): „Gij zult de armen altijd bij u hebben”, behouden ook daar hun geldigheid. Er ligt enige troost in de uitkomsten van dit onderzoek, die lijken te zeggen dat, althans in de VS, armoede meer een fase is dan een fatum.

Th.M. Scholten

- 1) Harry Scholten, *Voor wie de Lutinebel luidt*, Ambo, 1982.
- 2) A.H.J. Kolnaar, *Inkomenshervreiding*, *ESB*, 24 juli 1974.
- 3) Ben van der Velden, „We eten er geen hap minder om”: vergeefs op zoek naar de echte minima, *NRC Handelsblad*, 17 november 1984.
- 4) L. van der Geest, *De informele economie*, *ESB*, 28 november 1984.
- 5) Greg J. Duncan, *Years of poverty, years of plenty*, University of Michigan, 1984.